

Inhoud

Zweden

- ▶ Dwaal rond in Eksjö, een van de oudste houten stadjes van Zweden
- ▶ Ga op zoek naar berensporen in Sånfjället Nationaal Park in Härjedalen
- ▶ Bekijk Zweeds design in het Röhsska Museum in Göteborg
- ▶ Schaats tussen de eilanden in de Zweedse archipel
- ▶ Maak een rondrit langs de monumentale herenboerderijen van Hälsingland
- ▶ Geniet van een *fika* met *kanelbullar* op een gezellig terras

7 Kaarten en plattegronden

9 Woord vooraf

1 11 **Zweden: een verdieping**

12 Politiek en samenleving

15 Kunst en cultuur

26 Bevolking

29 Eten en drinken

2 31 **Geschiedenis**

32 Prehistorie tot Vikingtijd

35 De middeleeuwen

37 De Vasadynastie

38 Zwedens grootmachtijd

40 Richting democratie

44 De industriële revolutie

46 De moderne tijd

3 49 **Natuur**

50 Klimaat

51 Geologie

57 Flora en fauna

4 69 **Skåne en Blekinge**

70 Langs de Öresund

74 Malmö

79 Midden-Skåne

81 De zuidkust van Skåne

88 Blekinge

93 Tips en adressen

5 97 **De westkust**

98 Göteborg

106 Bohuslän

114 Tussen Göteborg en de Noorse grens (E6)

116 Dalsland

120 Halland

126 Tips en adressen

6 131 **Västergötland en Närke**

132 Västergötland

136 Skaraborg

139 Langs het Vättern

142 Närke

146 Tips en adressen

7 149 **Småland en Östergötland**

150 Glasriket

156 Jönköpings län

161 De kust van Småland

165 Östergötland

173 Tips en adressen

8 177 **Öland en Gotland**

178 Öland

185 Gotland

196 Tips en adressen

Woord vooraf

Hej! zeggen de Zweden op zangerige toon als ze je begroeten. Het klinkt verrast en blij tegelijk. *Hej! Welkom in Zweden!*

Dit boek is een aansporing om van de hoofdwegen af te gaan en het onbekende Zweden te ontdekken. Trap op de rem als je een bordje ‘Hembygdsgård’ ziet, volg spontaan een wegwijzer met een witte margriet erop, pak de ijzeren sleutel van de haak bij de kerkdeur en loop binnen om de middeleeuwse muurschilderingen te bekijken, daal af in grotten en mijnen. Blijf desnoods hangen in dezelfde streek en neem de fiets of kajak. Eén zomer is niet genoeg in Zweden!

Zweden is immens groot: het zuiden verschilt evenveel van het noorden als Italië verschilt van Zwitserland, en een loofbos in Skåne kun je niet vergelijken met de taigawouden van Lapland. Zweden heeft uitgestrekte natuurgebieden maar bestaat niet alleen uit natuur. Je struikelt er als het ware over de prehistorische rotstekeningen, Vikinggraven en runenstenen die zomaar langs de weg staan. Er zijn ontelbare middeleeuwse kastelen en kerken met kostbare interieurs, historische houten steden en idyllische haventjes. Maar Zweden is ook toonaangevend op het gebied van moderne kunst, architectuur en techniek, uitvinder van de autogordel en organisator van het grootste digitale festival ter wereld. En Zweedse muziek is – nog meer dan thrillers en tv-series – een belangrijk exportproduct.

Of je nu komt voor de Zweedse cultuur of natuur, om te winkelen of om te skiën of schaatsen, Zweden is voor iedereen!

Tinto van Tuijl
Nienke Verhoog

De Zweedse regering zetelt sinds 1905 in het Riksdagshuset (parlementsgebouw) in de wijk Gamla Stan midden in Stockholm. Alles wat zich afpeelt in de Kamer is openbaar, iedereen die dat wil kan de debatten en stemmingen bijwonen. In de zomer zijn er dagelijks rondleidingen met gids, in de winter alleen in de weekends (zie riksdagen.se).

POLITIEK EN SAMENLEVING

De sociaaldemocratie

De Riksdag, het Zweedse parlement, heeft 349 kamerleden die voor een periode van 4 jaar worden gekozen. Sinds het begin van de jaren 30 hebben de sociaaldemocraten vrijwel altijd de macht in handen gehad. Zo ontstond een verzorgingsstaat met een groot sociaal vangnet. Olof Palme, die na 23 jaar premier Tage Erlander opvolgde, was minister-president van Zweden van 1969 tot 1976 en van 1982 tot hij in 1986 op straat werd doodgeschoten. Palme stond bekend in binnen- en buitenland om zijn kritische houding tegenover de VS, de Vietnamoorlog en de Apartheid in Zuid-Afrika. Tot op heden is er verschil van mening over wie de moord pleegde en waarom (zie ook p. 21).

De laatste 20 jaar kregen rechtse partijen steeds meer invloed, wat in 2006 resulteerde in de centrumrechtse coalitie Alliantie voor Zweden onder leiding van premier Fredrik Reinfeldt. Deze hield 8 jaar stand, tot de parlementsverkiezingen van september 2014, toen de centrumlinkse oppositie

GRETA THUNBERG

Greta Thunberg, het Zweedse schoolmeisje dat in 2018 (toen 15 jaar oud) van school spijbelde om voor het parlement te gaan zitten met het protestbord *Skolstrejk för klimatet*, fungeert inmiddels als rolmodel voor de klimaatacties van scholieren over de hele wereld. In 2019 reisde ze per zeilschip naar de Verenigde Staten om deel te nemen aan een klimaatconferentie. Met honderden jonge mensen stond ze voor het Witte Huis om te demonstreren voor meer klimaatbescherming. Behalve bewondering en diverse prijzen, waaronder de Internationale Kindervredesprijs (samen met Divina Maloum) in november 2019, oogst ze ook hoon en bedreigingen van extremistische klimaatontkenners. Filmer Nathan Rossman volgde Thunberg op de voet en maakte de documentaire *I am Greta* (2020). In augustus 2020 keerde zij na haar 'gap year' terug naar de schoolbanken. Tijdens de coronacrisis in 2020 en 2021 bleef ze nog wel online actie voeren. Zo hield ze op de WHO-conferentie in april 2021 via Zoom een vurig pleidooi om in de strijd tegen COVID-19 vaccins beschikbaar te stellen aan de armste landen van de wereld.

In 2022 bekritiseerde zij de mijnbouwmaatschappijen en de Zweedse regering vanwege de ijzerertswinning in het land van de Sami (het vroegere Lapland): 'Klimaat, milieu, schone lucht en water, de rechten van de oorspronkelijke bevolking en de toekomst van de mensheid zouden belangrijker moeten zijn dan de kortstondige winst van een bedrijf. De Zweedse regering moet een eind maken aan de kolonisatie van de Sami'. Greta Thunbergs *The Climate Book* (2022), een compilatie van wetenschappelijke artikelen over klimaatverandering, kwam in oktober 2022 uit in Nederland.

onder leiding van de sociaaldemocraten (SAP) een nipte overwinning behaalde. Stefan Löfven, de SAP-leider, werd premier van een minderheidskabinet gevormd door de sociaaldemocraten, de Groene Partij (te vergelijken met GroenLinks) en de Linkse Partij (te vergelijken met de Nederlandse SP). Löfven begon in januari 2019 aan een tweede termijn, ditmaal als premier van een minderheidscoalitie van SAP en de Groenen, met steun van de Centruumpartij en Liberalen, maar na de val van het kabinet in november 2021 trad hij af. Zijn partijgenoot Magdalena Andersson werd de eerste vrouwelijke premier tot de parlementsverkiezingen in september 2022. Hierbij behaalden de radicaal-rechtse Sverigedemokraterna (SD), die sinds 2010 een toenemend aantal zetels in de Riksdag bezetten, ruim 20% van de stemmen. Het was net niet genoeg om de SAP als grootste partij voorbij te streven, maar voldoende om voor het eerst invloed te hebben op het regeringsbeleid. Premier Ulf Kristersson, van de liberaal-conservatieve Moderata, vormde een centrumrechtse coalitie met de Christendemocraten en de

KLIMAAT

De temperaturen en neerslag in Zweden variëren al naargelang de geografische ligging. In het zuiden heerst een zeeklimaat zoals in Nederland, met warme zomers en zachte winters en behoorlijk wat regen. Dankzij de Warme Golfstroom is het langs de kust van Bohuslän gemiddeld warmer dan elders op dezelfde breedtegraad. De rest van Zweden heeft een landklimaat met warme zomers en koude winters. De wisseling van de seizoenen in de noordelijke en zuidelijke provincies verschilt sterk: als Lapland nog bedolven ligt onder een dik pak sneeuw begint in Småland de lente al, en als in Jämtland de berkenbomen geel kleuren zijn in Värmland de blaadjes nog groen. Sneeuw is in het zuiden van Zweden minder vanzelfsprekend dan in Midden- en Noord-Zweden. In de koudste maand, januari, is de gemiddelde temperatuur in Skåne rond het nulpunt, maar in Stockholm en Uppsala wordt geschaatst terwijl in Lapland het kwik naar -40 °C kan zakken.

In de zomer zijn de verschillen minder groot. De warmste maand is juli met een gemiddelde maximum temperatuur van 21 °C in Malmö en Göteborg, 22 °C in Stockholm, en 20 °C in Luleå aan de Botnische Golf. In dit noordelijke deel van de Golf is de temperatuur dan misschien een graadje minder, de zon schijnt er wel veel langer (in juli 10 uur per dag) en er valt minder regen.

Götaland, Svealand en Norrland

Zweden werd al in de Vikingtijd over de lengte in drie stukken verdeeld, Götaland, Svealand en Norrland, gebieden die globaal samenvallen met de verschillende klimaatzones van Zweden. Götaland beslaat het glooiende land tussen de grote meren Vänern en Vättern en de provincies ten zuiden daarvan. Hier vind je de meeste vruchtbare akkers en weides en in Skåne nog loofbossen met beuken en eiken.

Svealand ligt in het midden en vormt met de Mälarenstreek, Värmland en Dalarna het culturele en historische hart van Zweden. In het verleden werd hier veel erts gemijnd. In Svealand komen nauwelijks loofbomen voor, op wat eiken en berken na, maar wel uitgestrekte naaldbossen en veel rivieren en meren. In Noord-Dalarna, op de grens met Noorwegen, zijn de bergen tot 1100 m hoog.

Norrland is het land van de Sami, van de uitgestrekte naaldbossen van de taiga en van de alpiene berggebieden, gletsjers en toendra's. Hier heerst een subarctisch klimaat. De boomgrens ligt op circa 600 m en de temperaturen zijn extreem: het verschil tussen de hoogste temperatuur in de zomer en de laagste temperatuur in de winter bedraagt soms 70 °C .

Historische namen en bijnamen

In dit boek worden de historische provincienamen aangehouden (zie de overzichtskaart op p. 8) en van zuid naar noord beschreven, beginnende

Tarfala, bij de hoogste bergtop Kebnekaise.

bij Skåne en Blekinge en eindigend in Zweeds Lapland. De naamgeving van de Zweedse provincies is nogal verwarrend, omdat de oorspronkelijke 25 provincies in 1973 zijn gewijzigd, waarbij wat grenzen zijn verlegd en bijvoorbeeld Medelpad en Lapland als provincienaam zijn opgeheven, terwijl Småland in stukjes is opgedeeld. Er zijn nieuwe namen geïntroduceerd, zoals Västernorrland, maar er zijn ook oude namen die nieuwe grenzen hebben gekregen, zoals Jämtland. De nieuwe namen worden bij officiële instanties gebruikt, maar de bewoners zelf en de toeristenorganisaties gebruiken de oude namen.

En dat is nog niet alles. Er zijn ook streeknamen in gebruik die zich niets aantrekken van oude of nieuwe provinciegrenzen. Bergslagen bijvoorbeeld is de naam van de mijnstreek die een gebied bestrijkt op de grens van vier provincies. Er zijn aparte brochures, websites en wandelroutes ontwikkeld voor Bergslagen. Ga je in Uppland voor informatie een toeristenbureau binnen, dan kom je met een brochure over Roslagen naar buiten. Want dat is de naam die de Vikingen aan de kuststreek van Uppland gaven. In de media wordt veel gesproken over de Mälarenregio. Dit is de streek rond het Mälarenmeer bij Stockholm, waar een derde deel van de Zweedse bevolking woont en waarin drie provincies liggen.

GEOLOGIE

Urberget

De vaste ondergrond van Zweden, die in het Zweeds *urberget* (oergebergte) wordt genoemd, bestaat voor het grootste gedeelte uit granieten en gneizen

Skåne en Blekinge

Skåne en Blekinge, de twee zuidelijkste provincies van Zweden, hebben een vrij vlak, open landschap waarin appelboomgaarden en gele koolzaadvelden, kastelen en historische stadjes de toon zetten. Langs de 400 km lange kust liggen smalle stroken zand, die meestal door een zandduin of natuurlijke strandwal van het land zijn gescheiden, hier en daar onderbroken door rotspartijen en steile kliffen. Aan de oude vakwerkhuisen is te zien dat Skåne en Blekinge bij Denemarken hoorden tot ze in 1645 bij Zweden werden gevoegd.

Het kleine, idyllische Blekinge staat bekend als de tuin van Zweden, maar ook Skåne heeft prachtige tuinen in verschillende stijlen, van Franse barok tot Japans. In de zomer worden allerlei festivals gevierd op het platteland: het Hopfestival, Appelfestival, Aardappelfestival, Wijnfestival, zelfs de windmolens hebben hun eigen festival.

Een van de beste manieren om Skåne en Blekinge te leren kennen is op de fiets. Er worden steeds meer fietspaden aangelegd langs de kust maar ook door het binnenland, over kronkelende weggetjes ver van het drukke verkeer.

< Strandhutjes bij Skanör.

Hovs Hallar op het schiereiland Bjäre.

Bjärehalvön en Båstad

Ten noorden van Ängelholm ligt het schiereiland **Bjäre**. Waar Kullen een voortzetting is van de heuvelrug Söderåsen is Bjäre een uitloper van de Hallandsåsen. Op de punt van het schiereiland verdwijnt de heuvelrug abrupt in zee via grillig gevormde kliffen. Deze worden Hovs Hallar genoemd. Ten westen van Torekov ligt het eiland Hallands Väderö, met nog meer kliffen. Het geheel is beschermd natuurgebied, niet alleen vanwege de unieke geologie maar ook vanwege de grote aantallen zeevogels die je vanaf de uitzichtposten prima kunt observeren. Op Hallands Väderö broeden alken en zeekoeten op de rotswanden.

Båstad, aan de noordkust van Bjäre, is altijd een beetje een chique badplaats geweest. Er zijn een jachthaven vol zeiljachten en een golfbaan en je kunt er paardrijden op IJslandse pony's.

Söderåsens Nationaal Park

De heuvelrug Söderåsen, 30 km ten oosten van Helsingborg, ligt langs de breuk die Skåne in tweeën deelde (zie p. 53). Geologisch is het een horst die 200 miljoen jaar geleden als een blok omhoog rees, terwijl het naastgelegen land juist daalde. Een van de vulkanen die toen actief waren in Skåne is de Rallaté, een heuvel vlak bij Skärålid. Een groot deel van Söderåsen is nu Nationaal Park, met als doel zowel de topografie als de vegetatie van dit karakteristieke horstlandschap te bewaren. Bij Röstänga aan de zuidkant

Uitzicht vanaf de berg Kopparhatten over de kloof Skärålid in Söderåsen.

van het park is een ingang, maar de hoofdingang met Naturum is bij Skärålid aan de noordkant. Hier beginnen diverse wandelingen en fietsroutes door loofbossen en langs grotten, kloven en kliffen, riviertjes en meren. Het gemengde bos bestaat voornamelijk uit beuken en eiken. Er komen bijzondere vogels voor, zoals de kleine vliegenvanger, de grote gele kwikstaart en de waterspreeuw, en veel uilen, vooral de bosuil.

> SÖDERÅSENS NATIONAAL PARK, sverigesnationalparker.se

Landskrona en Ven

Landskrona wordt gedomineerd door het robuuste fort dat de Deense koning Kristian III in 1549 liet bouwen. Misschien is de citadel nog wel het mooiste vanuit de lucht: dan kun je zien hoe fraai de slotgrachten in sterform zijn aangelegd. Maar dat gebeurde pas in de 17de eeuw nadat de citadel in Zweedse handen was gekomen. Bij de burcht ligt ook de Kunsthal van Landskrona en een mooie watertoren. Vanuit de haven varen er het gehele jaar veerboten heen en weer naar het groene eilandje Ven dat midden in de Öresund ligt op 7 km afstand. Het werd beroemd vanwege de Deense astronoom Tycho Brahe die er in 1580 een ondergronds observatorium bouwde, Stjärneborg. Ook het **Tycho Brahemuseum** en het 13de-eeuwse kerkje van St. Ibb zijn een bezoek waard.

> TYCHO BRAHEMUSEUM, Landsvägen 182, St. Ibb, tychobrahe.com

Lilla Västergaten in Ystad.

Ystad

Ystad is een leuk stadje met mooie vakwerkhuisen, middeleeuwse straatjes en pleinen uit de tijd dat Skåne nog bij Denemarken hoorde. De 13de-eeuwse Sankta Mariakerk aan het plein Stortorg is het oudste stenen gebouw van de stad. De huidige toren stamt uit 1706 en speelt in de stad nog steeds een belangrijke rol. Elke avond tussen 21.15 en 1.00 uur laat de nachtwaker om het kwartier weten dat alles in orde is en de bewoners rustig kunnen gaan slapen, door vanaf de toren op zijn koperen hoorn te blazen. Naast de kerk staat de oude Latijnse school met zijn trapgevel van rode baksteen. Ook het 15de-eeuwse raadhuis Gamla Rådhuset staat aan het Stortorg. Wanneer je vanaf het Stortorg de Klostergatan volgt, kom je bij het **klooster** dat in 1267 werd gebouwd door franciscaner monniken. In 1532 tijdens de reformatie werden de monniken verjaagd. Het gebouw raakte in verval, maar is gerestaureerd en herbergt nu een bibliotheek en een tentoonstelling over het kloosterleven. Mooie oude vakwerkhuisen zijn Pilgrändsgård uit 1480 en het 17de-eeuwse Apoteksgården, vroeger een apotheek maar nu een pottenbakkerij. Charlotta Berlins Hus is het fraaie huis van een dame uit de middenklasse die leefde van 1841 tot 1916. Veel mooie winkels en gezellige terrasjes zijn te vinden in Gågatan en Stora Östergatan, de voetgangersstraten die de pleinen Stortorg en Österportstorg verbinden. Ystad staat bekend als het werkterrein van inspecteur Wallander van Henning Mankell. De **filmstudio** van Ystad heeft niet alleen tientallen Wallander-films gemaakt (Zweedse én Engelse versie), maar ook de popu-

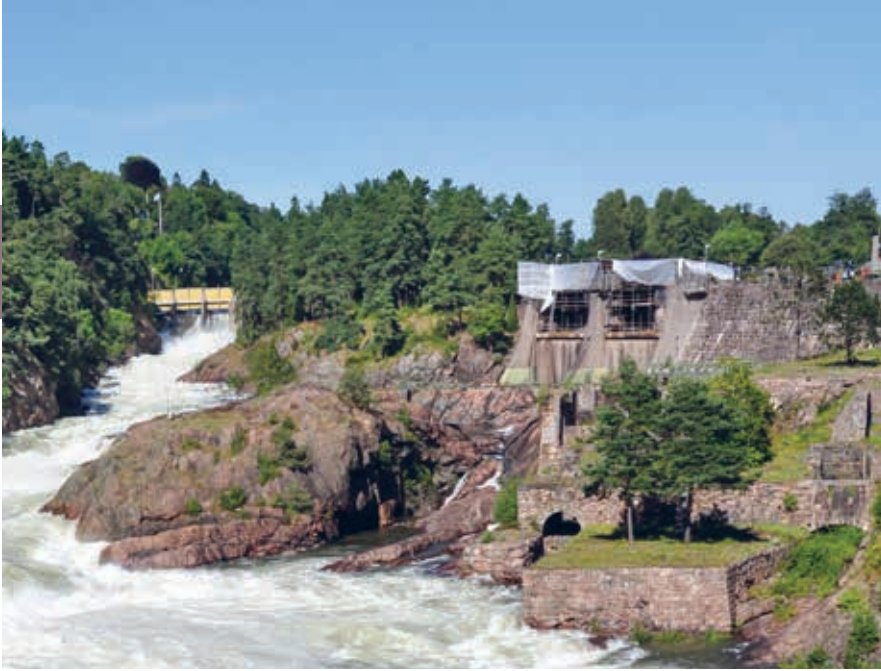
Ales Stenar bij Kåseberga in Österlen.

laire TV-serie *Broen (The Bridge)*. In het Ystad Studios Visitor Centre aan de Elis Nilssonsväg, kun je zien hoe de films gemaakt zijn. Opvallend zijn de prachtige bloembakken die in de zomer de straten en pleinen sieren. Er zijn veel kwekerijen in de omgeving. Een daarvan is **Åberg Trädgård & Café**, een bijna 150 jaar oude bezoekerstuin met kwekerij. Langs de kust ligt Sandskogen, het dennenbos dat op aanraden van Linnaeus is aangeplant in het duinzand. Hier zijn veel campings en vakantiehuisjes.

- > KLOSTRET | YSTAD, ystad.se/klostret
- > YSTAD STUDIOS, Elis Nilssonsväg 14, ysvc.se
- > ÅBERG TRÄDGÅRD & CAFÉ, Karlshemsvägen 37, abergstradgard.com

Kastelenroute

Bij het toeristenbureau aan het St. Knuts Torg kun je vragen naar de kastelenroute, een mooie auto- of fietsroute langs de kastelen van Skåne. In de omgeving van Ystad ligt Marsvinsholms Slott, waar je door het park kunt wandelen zoals Linnaeus al deed in 1749. In de zomer zijn er theatervoorstellingen in het park. Daar vlakbij is het 16de-eeuwse Bjersjöholms Slott dat ooit aan de oever van de Bjersjö lag, maar 200 jaar geleden is dat meer gedempt. De route komt ook langs Krageholms Slott, een indrukwekkend landhuis uit 1720, en langs de prachtige witte trapgevels van Högstad Gods uit 1635. Maar je kunt ook de burcht Svaneholm bij Skurup gaan bezichtigen of uit eten gaan in het restaurant van kasteel Håckeberga bij Genarp.

De sluisen van Trollhättan gaan open.

Er loopt een wandelroute langs de sluisen naar het Kanaalmuseum en met een kabelbaantje kun je vanuit de lucht op het kanaal neerkijken. Ook de naastgelegen waterkrachtcentrale is te bezichtigen. De laatste 20 jaar staat Trollhättan bekend als Trollywood omdat er een belangrijke filmstudio is, waar bekende films zijn gemaakt zoals *Fucking Åmål*, *Dancer in the Dark* en *Dogville*.

- > VÄNERSBORGS MUSEUM, Vallgatan 17C, Vänersborg, vanersborgsmuseum.se
- > ÄLGENS BERG, Hunneberg, algensberg.com

Läckö Slott

Aan de oever van het Vänern, op het schiereiland Källandsö ten noorden van Lidköping, staat het schilderachtige Läckö Slott, misschien wel het meest gefotografeerde kasteel van Zweden. Al in 1298 liet Brynolf Algotsson, bisschop van Skara, hier een fort bouwen. Het huidige kasteel is voornamelijk het werk van graaf Magnus de la Gardie die het in 1654 van zijn vader erfde. Gedurende een 25-jarige verbouwing voegde hij een verdieping, bediendenvertrekken en de keukenvleugel toe, evenals de kapel die wordt beschouwd als een van de grootste schatten van Läckö. Het orgel werd in 1668 gebouwd door Hans Horn uit Göteborg. Door de middeleeuwse poort kom je op de binnenplaats vanwaar je de kasteelvertrekken kunt bezoeken onder leiding

van een gids. De prachtige historische moestuin van Läckö ligt net buiten de kasteelmuur op een loodrechte rotswand boven het blauwe water van het Vänern. De groenten en kruiden worden gebruikt in het kasteelrestaurant. Meer informeel maar ook heel lekker is de gerookte vis die je kunt eten bij het oude haventje Spikens Fiskehamn, in Spikudden Rökeri op het puntje van het schiereiland Källandsö.

De mooiste runensteen van Västergötland staat bij de kerk van Sparlösa, tussen Grästorp en Vara niet ver van weg 47. Het nabijgelegen **Lidköping** is een leuk marktstadje aan de baai Kinnevik. Het riviertje de Lidan stroomt erdoorheen. Het **Väner Museum** dat geheel gewijd is aan het meer staat in Lidköping vlak bij de jachthaven. Ook de fabrieksverkoop in de voormalige **porseleinfabriek Rörstrand**, nu een museum, is een populaire attractie.

- > LÄCKÖ SLOTT, op het schiereiland noordelijk van Lidköping, lackoslott.se
- > VÄNER MUSEET, Framnäsvägen 2, Lidköping, vanermuseet.se
- > RÖRSTRAND MUSEUM, Fabriksgatan, Lidköping, rorstrand-museum.se

Kinnekulle

Ten oosten van de Kinnevik ligt de berg Kinnekulle, een ongeveer 300 m hoge tafelberg die is opgebouwd uit horizontale zandsteen-, leisteen- en kalksteenlagen die vol fossielen zitten. De kalkrijke ondergrond is de voedingsbodem voor een weelde aan wilde bloemen en gevarieerd loofbos. De uitzonderlijk rijke flora werd al in de 18de eeuw lyrisch beschreven door Linnaeus. Op de Högekullen, de hoogste top (306 m), staat een uitzichttoren. Rondom Kinnekulle zijn prehistorische rotstekeningen en veel vroegchristelijke oudheden gevonden. Wanneer je de toeristische Läckö-Kinnekulleroute volgt, kom je langs het oudste kerkje van de streek, Husaby Kyrka, op de plek waar 1000 jaar geleden Zwedens eerste christelijke koning, Olof Skötkonung, werd gedoopt. Niet ver daarvandaan zijn de nog veel oudere rotstekeningen van Flyhov te zien uit het bronzen tijdperk. De 12de-eeuwse kerkjes van Kinne-Vedum en Forshem hebben bezienswaardige kalksteenreliëfs. De kerk van Forshem speelt een belangrijke rol in de historische romans van Jan Guillou over ridder Arn (zie kader p. 17). Het dorpje is ook geliefd vanwege de sfeervolle herberg **Forshems Gästgivaregård**. Bij weg 44, zuidelijk van Källby, zijn twee mooie runenstenen te zien.

Volg je de kustweg langs het Vänern naar het noorden, dan kom je in Mariestad, waar het slot Marieholm op een eilandje in de rivier de Tidan ligt. Ook hier staat een runensteen bij de oude Leksberg Kyrka. Langs de kust met zijn eilandjes en scheren zijn veel zwemstrandjes, zomerhuisjes en campings. Bij het haventje van **Sjötorp** komt het Götakanaal in het Vänern uit. Hier is het **Kanaalmuseum** te vinden.

- > FORSHEMS GÄSTGIVAREGÅRD, Forshem, forshem.se
- > KANALMUSEET SJÖTORP, in het oude havenhuis bij het kanaal, gotakanal.se

Småland en Östergötland

Het grootste deel van Småland ziet eruit zoals je je Zweden voorstelt: een heuvelachtig landschap met heel veel bossen en meren en hier en daar wat roodgeverfde houten huizen. De heuvels bestaan uit Smålandgraniet en daarop ligt maar een dunne laag grond, waar naaldbomen en heide op groeien. Het oppervlaktewater verzamelt zich in de 5000 meertjes en moerassen. Småland was dan ook van oudsher een arme provincie met kleine keuterboertjes. Geen wonder dat een vijfde van alle Zweden die in de periode van 1846 tot 1930 naar de Verenigde Staten emigreerden uit Småland kwam.

Småland en Östergötland grenzen in het westen aan het Vättern. Het land langs de oever van dit meer speelde een grote rol in de Zweedse geschiedenis. Hier bouwden koningen burchten en kastelen, er verrezen kerken en kloosters, over de weg en over het water trokken pelgrims, monniken, soldaten en handelslieden voorbij. Naar het oosten gaan de heuvels van Småland en Östergötland over in de prachtige scherenkust, waar een kraag van duizenden rotsen en eilandjes in de Oostzee ligt. De archipel begint bij Oskarshamn en loopt dan via Västervik en Norrköping door naar de Stockholm-archipel.

< De scherenkust van Småland.

Store Mosse Nationaal Park.

Naturum en een forse uitkijktoren, waarin een expositie is over de flora en fauna van het park. Er is een korte wandeling speciaal voor kinderen uitgezet, 'het trollenpad' waarbij ze antwoord op allerlei vragen moeten zoeken, en er beginnen diverse wandelroutes die, deels over houten vlonders, door moeras, heidevelden en berkenbosjes lopen. De wandeling rondom het meer Kävsjön is 14 km lang, waarbij je onderweg nog meer observatiehutten passeert om vogels te bespieden (verrekijsers mee!). Aan de noordkant van het meer, bij Svänö, is ook een bezoekerscentrum. Vanuit het Naturum kun je meegaan op een rondwandeling met een gids. Nieuw is een wandeling op sneeuwschoenen, niet in de winter maar in de zomer, zodat je buiten de paden niet weg kunt zakken in het moeras. Reserveren kan bij het Naturum. Volgens vogelkenners is Store Mosse een van de topgebieden van Zweden. Behalve de broedende kraanvogels, kun je er roodkeelduikers, wilde zwanen, bokjes, korhanen en kemphanen waarnemen. In de omringende bossen komt de hazelhoen voor en veel uilen en spechten. Tot zo'n 50 jaar geleden werd er nog turf gewonnen in het park, zoals te zien is bij Horssjön. Er zijn ook overblijfselen uit de steentijd gevonden.

Interessant is een bezoek aan Gnosjö waar de 100 jaar oude machines nog draaien in de vroegere metaalfabriek Hyltén. Aan de oever van het meer Bolmen, bij Unnaryd, is een bezoek aan de visrokerij van Tiraholm een leuk uitstapje.

> STORE MOSSE, storemosse.se

ELANDEN

In lokale kranten verschijnen regelmatig artikeltjes over elanden die in de tuin verstrikt zijn geraakt in de appelboom of met de schommel op hun rug het bos in zijn verdwenen. De beste tijd om elanden te spotten is in de vroege ochtend of 's avonds als het gaat schemeren. Maar ook overdag kun je geluk hebben, bijvoorbeeld als je langs een korenveld fietst waar net een eland van staat te snoepen.

Er zijn diverse campings en activiteitencentra in Småland die elandsafari's organiseren voor toeristen. Van dichtbij kennismaken met elanden in hun natuurlijke omgeving kan in Älgriket in de omgeving van Tingsryd. Een ander bekend elandenpark is Grönåsens Älgpark bij Kosta, waar je een wandelroute volgt en de dieren dicht kunt naderen. Circa 10 km ten noorden van Ljungby aan de E4 ligt Laganland Älgpark. Het informatiecentrum heet 'Mooséum'. Dit park is geschikt voor mensen met een handicap. In Markaryd kun je in je eigen auto een elandensafari rijden door het bos. Kallfeldts Läder in Nissafors, ten noorden van Gnosjö, heeft ook alles met elanden te maken: hier kun je de echte Smålandse tassen, riemen en beurzen van elandenleer krijgen.

> algriket.se, laganland.se, smalandet.se.

Åsnen Nationaal Park

Åsnen is een groot meer in het zuiden van Småland en internationaal belangrijk als wetland en rustplaats voor trekvogels. Er liggen ongeveer 200 eilanden in waardoor het meer in totaal een kustlijn heeft van 700 km. De gemiddelde diepte is slechts 3 meter en het meer is rijk aan vis en ander voedsel voor vogels. Aan de noordkant van het meer zijn de graslanden een eldorado voor steltlopers, eenden en ganzen, vooral tijdens de vogeltrek. Er broeden veel visarenden en andere soorten roofvogels bij het meer, evenals

Oostkust

Aan de andere kant van Gotland, op dezelfde hoogte als Visby, stroomt de grootste rivier van Gotland, de Gothemå, in zee uit. Ten zuiden van de rivier ligt Gothemhammar, een spaarzaam begroeide rug van witte kiezelstenen. In de kliffen zijn fossielen gevonden van primitieve vissen uit het siluur.

Bij de badplaats **Ljugarn**, ook aan de oostkust, zijn de meeste zandstranden en veel campings en zomerhuisjes. In de omgeving liggen veel Skeppssättning en mooie kerkjes.

Ten westen van Gammelgarn ligt midden in een groot bos de Torsburgen, een binnenlandse klif waarop in de 3de eeuw een enorm heuvelfort is gebouwd, dat in de 9de eeuw nog is versterkt. Op de top (68 m) staat een uitkijktoren vanwaar je ver uitkijkt over de bossen.

Langs weg 142 liggen de heidevelden Lojsta Hed, waar een kudde inheemse Gotlandpony's graast. In de omgeving van Lojsta Kyrka ligt aan een meertje de enorme Lojsta Hall, een reconstructie van een groot huis uit de ijzertijd.

Hoburgen

Het zuidelijkste puntje van Gotland bereik je door weg 140 helemaal uit te rijden. Maar stop eerst nog bij **Brunsvik** om de prachtige 13de-eeuwse crucifix in Öja Kyrka te bekijken. De weg eindigt bij de Hoburgen, een klif die is opgebouwd uit roodbruine marmer met veel fossielen. Het zeewater heeft hier grotten en bizar gevormde raukar uitgesleten, waaronder de beroemde Hoburgsgubben (het oude mannetje van Hoburg). Ook is hier een vogelringstation voor trekvogels.

Oostelijk van Sundre ligt Holmhällar, een kaap met kliffen en raukar, en naar het noorden het natuurreservaat Muskmyr. In het grasland aan de noordkant van het ven vind je in voorjaar en zomer een bloemenweelde met veel orchideeënsoorten. In Vamlingbo is het **Naturum Gotland** gevestigd in een stenen schuur vlak bij de 13de-eeuwse kerk van Vamlingbo. Op de bovenste verdieping van de pastorie is een expositie van het werk van Lars Jonsson, bekend door zijn aquarellen en tekeningen van vogels. Hij is auteur van diverse vogelboeken.

- > NATURUM GOTLAND, Vamlingbo Prästgård, naturumgotland.se
- > LARS JONSSON MUSEUM, larsjonsson.se

Middeleeuwse kerken

Gotland telt een verbijsterend aantal middeleeuwse kerken, waarvan er 92 gebouwd zijn tussen 1100 en 1350. De bouwstijl veranderde in de loop van die 150 jaar van kleine houten gebedshuizen tot stenen kerken met torens. Dat de kerkbouw abrupt stopte in 1350 wijt men aan het uitbreken van de pest, gevolgd door de bezetting door de Denen. Daarna was het gedaan met de rijkdommen van Gotland.

De klif Hoburgen op de zuidpunt van Gotland.

Bij het toeristenbureau is een kaart te krijgen met alle kerken en hun bezienswaardigheden. Een van de mooiste is Gothem Kyrka, aan de oostkust van Gotland, met muurschilderingen uit 1300 en een stenen toegangspoort. Bro Kyrka, 10 km noordoostelijk van Visby, heeft muurschilderingen uit de 13de eeuw en een runenstein met afbeeldingen uit de 5de eeuw (zie kader p. 34). Bij Fröjel Kyrka, pal aan zee op 40 km ten zuiden van Visby, ligt een prehistorisch labyrint. Vroeger liepen er pelgrims naar St. Olofsholm, een schiereiland bij het dorp Hellvi aan de noordoostkust. Er staat een kapelletje op de plek waar in 1029 de Noorse koning Olof Haraldsson aan wal ging om het christendom naar Gotland te brengen. De kapel staat in een prachtige omgeving bij een grindstrand met raukar.

Het cisterciënzer klooster van **Roma**, midden op het eiland langs de weg van Visby naar Ljugarn, werd in 1164 gebouwd. Bij de ruïne van het klooster ligt het landhuis Roma Kungsgård, dat nu fungeert als kunstcentrum.

Noord-Gotland

Ten noordwesten van de kerk van Fleringe ligt de kale, witte heuvelrug Burgbackar, die bestaat uit klapperstenen afgerond door golven in de tijd dat de kustlijn op dit niveau lag (zie kader p. 297). De rug is goed te zien op satellietbeelden. In deze omgeving is de schapenboerderij Skymnings te bezoeken, met echte *gutefår*. Dat zijn de Gotlandse, grijze schapen die al in de prehistorie op het eiland zijn geïntroduceerd. Ze hebben een gekrulde vacht en zowel de

Stockholm

Veel uitspraken over Stockholm zijn inmiddels clichés geworden: Venetië van het Noorden, de Koningin van Mälaren, Stad van blauw en groen... Ze beschrijven een mooie stad die gebouwd is op eilanden en aan alle kanten omringd is door helder blauw water en groene bossen. Met imposante burchten, paleizen en kerken wilde Stockholm al vanaf zijn ontstaan in 1251 macht uitstralen. De inwoners van Stockholm zijn er altijd van overtuigd geweest dat hun stad niet alleen het middelpunt is van de Zweedse cultuur, maar ook de hoofdstad van heel Scandinavië.

Bezoekers valt het op dat Stockholm vooral een stad is van jonge mensen, niet alleen studenten maar ook jonge werkenden en zakenmensen die, steeds vaker per fiets, langs de straten snellen. Na werktijd vullen ze de terrasjes of zie je ze hardlopen in het park. Voor veel toeristen zijn de voetgangersstraten in het centrum, waar de mooiste winkels, musea en gebouwen liggen, de grootste attractie. Maar het stadse leven is zo te ontvluchten: met een boottochtje van een halfuur bevind je je al in de ongerepte archipel met onbewoonde eilandjes en uitgestrekte bossen.

< Winkelstraatje in Gamla Stan.

later eeuwen is de kerk steeds uitgebreid. Binnen staat een eikenhouten beeld van Sint-Joris en de draak. Dit beeld werd in 1489 gemaakt ter nagedachtenis aan Sten Sture de Oudere, die in 1471 de Denen overwon. Sindsdien staat Sint-Joris symbool voor de Zweedse vrijheidsstrijd, en kun je afbeeldingen in vele kerken en gebouwen terugvinden. In 1527 werd de kerk onder Gustav Vasa een lutherse kerk.

► KUNGLIGA SLOTT, kungligaslotten.se

Stortorget

Het grote plein, Stortorget, is heel gezellig met veel cafés en restaurants. Wanneer je vanaf het Stortorget over de Norrbro naar Norrmalm loopt, kom je langs Strömparterren, een van de oudste openbare parken van Stockholm. Het verlaagde terras aan het water, tegenover het parlamentsgebouw (Riksdag), heeft nog de oorspronkelijke 19de-eeuwse gaslantaarns. Op warme zomerdagen is dit dé plek om verkoeling te zoeken aan het water, in de fontein of bij café Koloni. Vanaf de steiger wordt veel gevist naar forel en paling, maar soms heeft een visser ook een zalm aan zijn lijn.

Onder de Norrbro bevindt zich het **Medeltidsmuseum**. Oorspronkelijk waren er plannen om hier een parkeergarage te bouwen, maar tijdens de bouw werden resten van muren uit 1530 gevonden. Na het blootleggen van deze vondst werd in plaats van een parkeergarage het museum gebouwd, zodat de muurresten op hun plek konden blijven staan. Bij de opgravingen werd ook een grafveld gevonden met 1300 ongeschonden skeletten van het Helgeandshuset, een zieken- en bejaardentehuis uit de 13de eeuw.

► MEDELTIDSMUSEET, Strömparterren 3, medeltidsmuseet.stockholm.se

Riddarholmen

Aan de westzijde van Gamla Stan ligt het eilandje Riddarholmen. Het straatbeeld van Riddarholmen wordt vooral bepaald door statige paleizen die nu dienstdoen als overheidsgebouwen. Het is daardoor minder levendig dan Gamla Stan, maar de oude architectuur maakt een rustig wandelingetje over het eilandje zeker de moeite waard. Aan de voet van de toegangsbrug Riddarholmsbro staat het Riddarhuset. Dit wordt als een van de mooiste gebouwen van Stockholm beschouwd, met zijn Hollandse barokstijl uit de 17de eeuw. Wanneer je over de brug naar Riddarholmen loopt, zie je de Riddarholmskyrkan liggen. In deze kerk worden al sinds de Vasatijd leden van het koninklijk huis begraven. Slechts twee uitzonderingen zijn er gemaakt: koningin Kristina is begraven in de Sint-Pieter in Rome, en Gustaf VI Adolf werd in het Hagapark begraven. Verder naar het water toe staat het Wrangelskapaleis, waar Gustav III is geboren en waar zijn moordenaar in 1792 werd opgesloten.

Gezellige terrasjes aan het Stortorget.

NORRMALM

Halverwege de 20ste eeuw kreeg het stadsdeel Norrmalm een grote opknaptbeurt nodig, waarbij The City werd aangelegd, met moderne wolkenkrabbers, brede winkelstraten en grote warenhuizen. Het nieuwe centrum was aanvankelijk wat kil, maar tegenwoordig is Norrmalm hét middelpunt van het hippe Zweden, met design, mode, bioscopen, sterrenrestaurants en trendy nachtclubs. De straten zijn gevuld met een zeer gemengd publiek: van zakenlui die gaan lunchen tot modeliefhebbers die gaan winkelen.

Kungsträdgården

Met de leuke terrasjes Tehuset en Söderberg in het park, de talloze eettentjes langs het plein, een levensgroot schaakspel en openluchtuitvoeringen in de zomer, is de Kungsträdgården een populaire ontmoetingsplek voor jong en oud. In de 15de eeuw diende de tuin als koninklijke moestuin. Tussen de 16de en 18de eeuw was het een lustoord voor de koninklijke familie. Aan het plein staat de opvallende Jacobskyrka, gewijd aan St. Jacob, de beschermheilige van reizigers.

Aan de Strömgatan, op de hoek met Kungsträdgården, ligt de Koninklijke Opera die koning Gustav III in 1772 liet bouwen. Het Operagebouw herbergt twee culinair hoogstaande restaurants. Het chique Operakällaren serveert

Lente in Kungsträdgården.

De **Koninklijke Bibliotheek**, in het park Humlegården, is een bezoekje waard vanwege de prachtige gewelfde gangen en ronde leeszalen uit de 19e eeuw. Al sinds 1661 is bij wet bepaald dat van elk boek dat wordt gedrukt of verspreid in Zweden, één exemplaar aan de bibliotheek gestuurd moet worden. Sinds een paar jaar geldt de wet ook voor audiovisueel en elektronisch materiaal, dus de collectie breidt zich in hoog tempo uit.

- > NATIONALMUSEUM, Södra Blasieholmshamnen 2, nationalmuseum.se
- > KUNGLIGA DRAMATEN, Nybroplan, dramaten.se
- > HISTORISKA MUSEET, Narvavägen 13, historiska.se
- > KUNGLIGA BIBLIOTEKET, Humlegården, kb.se

Shoppen en stappen in Östermalm

De winkels concentreren zich rond het plein Stureplan. Sturegallerian is een overdekt winkelcentrum dat luxe en glamour uitstraalt, met zwartmarmeren vloeren en gouden versieringen. Het is ook een leuke plek om naar de bioscoop te gaan en aan te schuiven bij een straatbar, of te dansen in een van de populairste nachtclubs van Stockholm: Sturecompagniet.

Dineren op het water aan Strandvägen, Östermalm.

SKEPPSHOLMEN EN KASTELLHOLMEN

Skeppsholmen was van oorsprong een rotsachtig eiland zonder begroeiing. Vanaf de late 16de eeuw deed het eiland dienst als recreatiegebied voor de eerste Vasakoningen en werd het Lustholm genoemd. Gustav Vasa liet een park aanleggen waar feesten werden gehouden. In 1634 verhuisden de marinebasis en scheepswerf van Blasieholmen naar Skeppsholmen, en werd het eiland het hoofdkwartier van de Zweedse marine. Hier werd toen ook het beroemde schip *Vasa* gebouwd (zie kader p. 218). In 1679 verhuisde de marinebasis naar Karlskrona. Sindsdien zijn steeds meer gebouwen betrokken door culturele instellingen. Tegenwoordig zijn er vooral musea op het eiland, zoals het **Moderna museet** en het **Arkitektur- och Designcentrum**. Aan de Västrabrobänken ligt het schip *Af Chapman* uit 1888. Het schip diende tot 1949 als opleidingsschip, daarna werd het een jeugdherberg.

Het noorden van Skeppsholmen wordt met een brug verbonden met Kastellholmen. Hier stond vroeger een munitiefabriek met een fort dat als bakken voor schippers op de Oostzee diende, maar door een explosie van de kruitvoorraad in 1845 werd het fort opgeblazen. Hierna werd het huidige kasteel van rode baksteen met acht kanonnen gebouwd. Het kasteel biedt nu kan-

Het idyllische Hölick op het puntje van Hornslandet.

ÅNGERMANLAND

Härnösand

Härnösand is een mooi stadje met een rijke geschiedenis aan de Botnische Golf. Nadat de Russen er huis hadden gehouden in 1721 werden er nieuwe houten wijken gebouwd die nu nog steeds bestaan, zoals Östanbäcken met 18de-eeuwse vissershuisjes aan het water. De mooiste gebouwen, het stadhuis, de hogeschool en de gouverneurswoning, staan rond het Stora Torget. Op Murberget is een openluchtmuseum met boerderijen, een smederij, houtzagerij en kerkdorp uit de omgeving (volg de bordjes Länsmuseum).

Härnöklubb

Voor een erg leuke wandeling op het eiland Härnön, ten oosten van Härnösand, volg je de weg naar Smitingen, die uitkomt bij een breed, hagelwit zandstrand aan een baai. De zomerhuisjes en beachvolleybalvelden doen niets af aan de schoonheid van de plek. Rondom de baai liggen beboste heuvels. Volg het pad via het meertje Klubbsjön naar Härnöklubb, een schiereilandje met steile rotswanden. Op de top Klubberget is een uitzichtpunt met picknickplaats. Aan de waterkant is het gesteente gladgepolijst. De golven hebben hier prachtige ronde sculpturen uitgesleten en ketelgaten en grotten gevormd. Hier kun je een gemarkeerde route volgen tussen en onder de rotsen door (zie foto p. 360).

Kuststreek langs de Botnische Golf

Ådalen

In het dal van de grote rivier de Ångermanälven, kortweg Ådalen genoemd, eisen twee bezienswaardigheden alle aandacht op: de rotstekeningen uit het stenen en bronzen tijdperk en de waterkrachtcentrale uit 1944. Volg vanuit Sollefteå niet weg 90 maar de toeristische route aan de andere kant van